

Prethodno priopćenje

CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE PO PRINCIPIMA DR. RUDOLFA STEINERA U FUNKCIJI RAZVOJA PODUZETNIŠTVA U TURIZMU

dr. sc. Marina Gregorić, viši predavač, Visoka škola za ekonomiju, poduzetništvo i upravljanje Nikola Šubić Zrinski, Selska cesta 119, 10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon: +385 99 4040164, faks: +385 1 4002 302, e-mail: mgregoric5@gmail.com

Zvonka Lukša, studentica, Međimursko veleučilište u Čakovcu
Specijalistički diplomski stručni studij Menadžment turizma i sporta
Bana Josipa Jelačića 22 a, 40 000 Čakovec, Hrvatska
Telefon: +385 95 547 57 38, faks: +385 40 633 688, e-mail: zvonkaluksa@gmail.com

SAŽETAK

Dr. Rudolf Steiner (1861.-1925.) bio je velika osoba iz minulog stoljeća i iza sebe je ostavio značajan opus znanstveno antropozofskog rada vrlo širokog spektra. Rođen je u mjestu Donji Kraljevec, koje se nalazi u Međimurju u Republici Hrvatskoj. Bio je filozof, odgajatelj, pisac i glavni utemeljitelj antropozofije. Bavio se mnogim poljima ljudske djelatnosti kao što su: obrazovanje waldorfskim odgojem, biodinamička poljoprivreda, scenska umjetnost putem euritmije, likovna umjetnost, kiparstvo, slikarstvo, arhitektura i medicina. Ustanovio je i metode zdravstvene pedagogije, antropozofske medicine, oblikovanje govora te organsku arhitekturu. Cilj je ovog rada ukazati da cjeloživotno obrazovanje po principima dr. Rudolfa Steinera može biti u funkciji razvoja poduzetništva u turizmu što je itekako poželjno jer održivi razvoj poduzetništva u sferi turizma na području općine Donji Kraljevec može donijeti samo višestruke koristi lokalnom stanovništvu, a i široj zajednici. Turistička destinacija predstavlja razlog putovanja, a turističke robe u njoj generiraju posjete i slijedno tome turističku potrošnju. U radu se koriste primarni i sekundarni izvori podataka. Iz sekundarnih izvora podataka utvrđuju se definicije potrebnih pojmova, a uporabom kvalitativnih i kvantitativnih metoda primarnog istraživanja dolazi se do potrebnih podataka, na temelju kojih se mogu donijeti zaključci i adekvatne odluke za budućnost razvoja poduzetništva u turizmu, a time i razvoj turističke destinacije. Od kvalitativnih metoda u radu su korišteni intervjui s voditeljem ureda Turističke zajednice Međimurske županije i ravnateljicom Centra dr. Rudolfa Steinera u Donjem Kraljevcu te metoda promatranja, a od kvantitativnih anketno ispitivanje. Anketa je bila postavljena na stranice Facebooka i poslana na 313 službenih adresa waldorfskih ustanova u Hrvatskoj, Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Italiji. Anketa je obrađena na uzorku od 309 osoba. Cjeloživotno obrazovanje i raznolike radionice na temu waldorfske pedagogije i biodinamičke proizvodnje hrane mogu biti čvrsta temelj za razvoj poduzetništva u turizmu na području rođenja dr. Rudolfa Steinera.

Ključne riječi: *cjeloživotno obrazovanje; dr. Rudolf Steiner; općina Donji Kraljevec; poduzetništvo; turistička destinacija; turizam*

1. UVOD

Dr. Rudolf Steiner jedna je od najpoznatijih osoba koja se rodila u općini Donji Kraljevec i osoba na čijem je učenju proizašlo niz znanstvenih i stručnih doprinosa, koji mogu biti primijenjeni na učenju za poduzetništvo kao i cjeloživotnom učenju s primjenom u turizmu. Predmet istraživanja ovoga rada je utvrditi kako primijeniti cjeloživotno obrazovanje po principima dr. Rudolfa Steinera u funkciji razvoja poduzetništva u turizmu i na koji način ono može doprinijeti razvoju turizma u općini Donji Kraljevec. Cilj je ovog rada istražiti tko je osoba koja je život provela proučavajući navike ljudi, njihove potrebe i svijet oko sebe te podučavajući o svojim vizijama i spoznajama njegova životna dostignuća. U ovome radu korištene su metode sekundarnog i primarnog istraživanja, metoda deskripcije, analize, sinteze, kvantitativna metoda distribucijom anketnog upitnika, kvalitativna metoda promatranja i dubinskih intervjua.

2. DEFINICIJA DESTINACIJE

Izraz destinacija dolazi od latinske riječi *destinatio*, što znači odredište, odnosno mjesto u koje se putuje (Anić i Goldstein, 1999).

Turistička je destinacija baza turističke ponude određenog mjesta ili regije, odnosno države. Kad se definira kao amalgam to znači da ona sadržava zajednički i prirodne i antropogene atraktivnosti, usluge ugostiteljstva i hotelijerstva, uz sve ostale popratne usluge koje se u turizmu obavezno javljaju uz ove osnovne, a koje ne moraju biti nužno turističkih karakteristika. Tako se heterogenost destinacije ogleda u sljedećim njezinim sastavnim komponentama:

1. Atrakcije (engl. *attractions*) – prirodne i društvene atraktivnosti, važne za inicijalnu motiviranost turista za dolazak u destinaciju
2. Receptivni sadržaji (engl. *amenities*) – smještajni i ugostiteljski objekti, trgovine, zabavni sadržaji te ostale srodne usluge
3. Pristup (engl. *accessibility*) – odnosi se na razvoj i održavanje dobrih prometnih veza s emitivnim tržištima
4. Dostupni paket-aranžmani (engl. *available packages*) – podrazumijevaju unaprijed pripremljene paket-aranžmane od posrednika u prodaji i njihovih zastupnika
5. Aktivnosti (engl. *activities*) – odnosi se na sve dostupne aktivnosti u destinaciji i ono čime će se potrošač baviti tijekom boravka u destinaciji
6. Pomoćne usluge (engl. *ancillary services*) – marketinške, razvojne i koordinacijske aktivnosti koje provodi određena destinacijska organizacija za potrebe potrošača (Magaš, 2003).

3. DR. RUDOLF STEINER – BIOGRAFSKI PODACI

Dr. Rudolf Steiner rodio se 27. veljače 1861. godine u Donjem Kraljevcu, tadašnjem Austrijskom carstvu. Kršten je istog dana u susjednom Draškovcu u crkvi sv. Roka pod imenom Adolf Josip Lovro Steiner kao zakonski sin Johanna Steinera i Franziske Steiner rođene Blir, koje je vjenčao tadašnji kapelan Gabrijel Meštrić 14. svibnja 1860. godine.

Rudolf je kratko vrijeme pohađao seosku školu u Pttshachu. Otac ga ispisao iz škole pa ga sam nastavio podučavati kod kuće. Završio je Realnu školu u Bečkom Novom Mjestu, Visoku tehničku školu, a doktorski rad položio je iz filozofije na Sveučilištu u Rostocku.

Steinera je neopisivo zanimalo iznošenje vlastitih doživljaja o duhovnoj stvarnosti koju prema vlastitim riječima zapaža od samoga djetinjstva. Takvo iznošenje vlastitih doživljaja uspio je ostvariti u teozofskom društvu. Budući da se Steiner nije slagao s idejama vodstva teozofskog društva, iz njega je bio izbačen te 1913. godine osnovao „Antropozofsko društvo“. Razvijajući antropozofiju kao duševnu znanost iz nje su proizašle djelatnosti kao što su: Biodinamička proizvodnja hrane, Waldorfska pedagogija, Euritmija, Oblikovanje govora, Antropozofska medicina, Zdravstvena pedagogija i Organska arhitektura.

Steiner je sam postavljao na pozornicu svoje misterijske drame te sudjelovao u svim pripremama za njihovo prikazanje. Birao je glumce kojima je sam tumačio tekst, osmišljavao je kostime, scenografiju i sudjelovao u režiji.

Osmislio je građevinu za prikazivanje drama, a ujedno i kao središte antropozofske djelatnosti. Nazvao ju je Goetheanum. Gradnja je započela u travnju 1914. godine, a troškovi izgradnje iznosili su 7 milijuna švicarskih franaka, koji su podmireni donacijama članova Antropozofskog društva.

U novogodišnjoj noći 1922./23. u Goetheanumu je izbio požar koji je velikom brzinom gutao drvenu građevinu, od svega su ostali samo betonski temelji (na njima je sagrađen novi Goetheanum) i neke stvari koje su ljudi uspjeli iznijeti van. Steiner je shrvan do jutra stajao pred zgarištem, brinući se da nitko nije ozlijeđen. To je duboko ostavilo trag na duši i zdravlju Rudolfa Steinera. Umro je u Dornachu 30. ožujka 1925. godine (Bakota, 2007).

Ostavština Rudolfa Steinera uključuje oko 270 zabilježenih ciklusa predavanja, na stotine eseja i oko četrdeset knjiga. Ukupna sakupljena djela sastoje se od 360 svezaka na njemačkom jeziku. Likovna ostavština uključuje 17 zgrada među kojima zgrade prvog i drugog Goetheanuma (Institut za waldorfsku pedagogiju, 2016).

Diljem svijeta, na svim kontinentima, otvoreno je mnogo institucija koje djeluju po učenju dr. Rudolfa Steinera. Danas djeluje i radi 1063 waldorfskih škola, koje su osnovane u šezdeset i jednoj zemlji diljem svijeta.

Najviše waldorfskih škola je otvoreno u:

- Njemačkoj – 232 škole
- Sjedinjenim Američkim Državama – 125 škola
- Nizozemskoj – 90 škola
- Švedskoj – 44 škole
- Australiji – 42 škole
- Norveškoj – 32 škole
- Švicarskoj – 32 škole
- Italiji – 31 škola
- Velikoj Britaniji – 30 škola
- Austriji – 18 škola
- Kanadi – 18 škola.

Waldorfski vrtići također su rasprostranjeni po cijelom svijetu. U šezdeset i četiri države diljem svijeta organizirano je otprilike 2000 waldorfskih vrtića i ustanova za predškolski odgoj.

U svijetu prema waldorfskoj pedagogiji postoji: 646 objekata za zdravstveno obrazovanje i socijalne terapije, 66 trening objekata, 39 nacionalnih, stručnih udruga i udruga roditelja (Waldorf world list).

3.1. Rodna kuća dr. Rudolfa Steinera

Donji Kraljevec su 1966. godine posjetili antropozofi (članovi Antropozofskog društva koje je osnovao dr. Rudolf Steiner) s ciljem da bi istražili točnost da je Donji Kraljevec zaista rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera. Razgovarali su s najstarijim mještanima sela koji su potvrdili da je to točno i pokazali su im gdje se nalazi kuća u kojoj se rodio.

Donji Kraljevec su posjećivali mnogi ljudi, ali budući da se Steinerova rodna kuća nalazi u privatnom vlasništvu, mnogi su dolazili uzalud jer ponekad nije nikog bilo doma da bi ljude pustili unutra. Kuća se nalazi na današnjoj adresi Ludbreška 13 i u privatnom je vlasništvu obitelji Tizaj, koji su kupili nekadašnje općinske prostorije. Sagradili su sebi novu obiteljsku kuću, ali rodna kuća dr. Rudolfa Steinera nije bila srušena, nego je služila kao pomoćne prostorije, sve dok nisu s Općinom Donji Kraljevec napravili ugovor da se Steinerova rodna kuća obnovi i otvori za javnost (Centar dr. Rudolfa Steinera, 2016).

3.2. Centar dr. Rudolfa Steinera Donji Kraljevec

Sporazum o osnivanju Centra dr. Rudolfa Steinera potpisali su 7. prosinca 2007. godine tadašnji župan Josip Posavec i načelnik Općine Donji Kraljevec Zlatko Horvat.

Ustanova Centar dr. Rudolfa Steinera registrirana je na Trgovačkom sudu u Varaždinu 1. travnja 2008. godine. Centrom upravlja Upravno vijeće koje ima 5 članova. Predsjednika i jednog člana Upravnog vijeća imenuje županijska skupština Međimurske Županije. Potpredsjednika i dva člana Upravnog vijeća imenuje općinsko vijeće Donjeg Kraljevca. Ustanovu predstavlja, vodi i zastupa ravnatelj kojeg imenuje i razrješava Upravno vijeće, na osnovu provedenog natječaja. Trenutna ravnateljica Centra je mr. sc. Dijana Posavec.

Rad i financiranje Centra određeno je Statutom u kojem su detaljno opisani svi segmenti vezani uz rad Centra. Ustrojen je kao jedinstvena jedinica unutar koje su ustrojena dva radna mjesta, ravnatelj i administrativni referent, koja su trenutno popunjena.

Sjedište Centra je u Donjem Kraljevcu, Prvomajska 4, a Centar se bavi sljedećim djelatnostima:

- organizacija stručnih seminara i predavanja iz područja biodinamičke proizvodnje hrane
- razvijanje suradnje s međunarodnim institucijama na području biodinamičke proizvodnje
- promocija proizvodnje biodinamičke hrane
- razvijanje suradnje s nadležnim ministarstvima, nevladinim udrugama građana i drugim organizacijama koje se bave sličnim područjima djelovanja
- organizacija stručne poduke iz područja biodinamičke proizvodnje hrane
- praćenje svjetskih trendova na području proizvodnje zdrave hrane.

Druge djelatnosti izvan područja djelovanja Centar može obavljati samo na temelju izmjena Sporazuma. Poslove iz svog djelokruga Centar obavlja samostalno te u suradnji s arhivskim znanstvenim, muzejskim i drugim ustanovama, kao i drugim fizičkim i pravnim osobama (Centar dr. Rudolfa Steinera, 2016).

4. OPĆINA DONJI KRALJEVEC

Općina Donji Kraljevec smještena je u središnjem djelu Međimurske županije. Prostire se na 36 četvornih kilometara, prema popisu stanovnika iz 2011. godine tu živi 4659 stanovnika (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2016) raspoređenih u 6 naselja. To su: Donji Kraljevec, Donji Hrašćan, Donji Pustakovec, Hodošan, Palinovec i Sveti Juraj u Trnju.

Krajem 2004. godine općina Donji Kraljevec dobila je grb i zastavu. Prihvaćeno je da se na grbu i zastavi nalaze samo dva simbola: kruna i konj. Konj je simbol snage i ustrajnosti, vječnosti i topline, a kruna kao podsjetnik da je sjedište općine Donji Kraljevec nekada bio kraljevski posjed. Bijela boja simbol je nevinosti i čistoće, zelena boja nade, a zlato simbolizira nebesko počelo i zemaljsko bogatstvo (Kaššan, 2005).

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovoga istraživačkog rada koristile su se kvalitativna metoda neposredno promatranje i kvantitativne metode intervju i anketa. Metodom neposrednog promatranja prikupljeni su podaci o trenutnoj turističkoj ponudi u Donjem Kraljevcu. Intervjui su vođeni s voditeljem Turističke zajednice Međimurske županije, gospodinom Rudijem Grulom i s ravnateljicom Centra dr. Rudolfa Steinera u Donjem Kraljevcu, gospođom mr. sc. Dijanom Posavec.

Intervju je kvalitativna metoda koja je imala za cilj istražiti postoji li u Općini Donji Kraljevec želja za poduzetništvom i održivim razvojem turizma, strategija razvoja ili akcijski plan razvoja turizma, je li uvršten u strategiju razvoja turizma Međimurske županije i na koji se način provodi ako postoji. Intervju je namijenjen voditelju ureda Turističke zajednice Međimurske županije, a tu funkciju trenutno obnaša gospodin Rudi Grula. Drugi intervju namijenjen je gospođi Dijani Posavec, ravnateljici Centra dr. Rudolfa Steinera u Donjem Kraljevcu, u svrhu saznanja planova rada Centra na području cjeloživotne edukacije o biodinamičkoj ekološkoj proizvodnji hrane, prema učenju dr. Rudolfa Steinera, što bi rezultiralo razvojem turizma na području rođenja dr. Steinera i djelovanja Centra.

U svrhu istraživačkog rada provelo se i kvantitativno istraživanje distribucijom anketnog upitnika s ciljem istraživanja potencijalne potražnje i upoznatosti javnosti s imenom dr. Rudolf Steiner, ali i upoznatost njegovih sljedbenika s mjestom njegova rođenja.

Anketni upitnik sadržava 12 pitanja i preveden je na njemački, engleski i talijanski jezik. Distribucija anketnog upitnika provedena je na *Facebook* stranici i direktno na službene e-adrese 313 waldorfskih institucija u Hrvatskoj, Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Italiji. Strukturiran je tako da se posebna pitanja odnose na ispitanike koji su posjetili Donji Kraljevec i rodnu kuću dr. Rudolfa Steinera te da se izjasne o uređenosti rodne kuće, Centra dr. Rudolfa Steinera, uređenosti mjesta, koliko su bili zadovoljni ponudom i je li potrebno nešto mijenjati ili dodati. Anketnim se upitnikom utvrdila zainteresiranost, odnosno potražnja za posjet Donjem Kraljevcu i sadržajima vezanim uz ime dr. Rudolfa Steinera.

5.1. Neposredno promatranje – Turistička ponuda Donjeg Kraljevca

1) Dani dr. Rudolfa Steinera i obilježavanje obljetnice rođenja dr. Rudolfa Steinera

Od 2010. godine, na početku lipnja, u Donjem Kraljevcu organiziraju se manifestacije pod nazivom „Dani dr. Rudolfa Steinera“. Tih dana održava se niz edukativnih predavanja i radionica preko kojih se svi sudionici mogu upoznati s teorijskim, ali i s aspektom biološko-dinamičke poljoprivrede. Osim toga, sudionici mogu prošetati kroz mjesto Donji Kraljevec te obići rodnu kuću dr. Rudolfa Steinera i Centar dr. Rudolfa Steinera.

U veljači svake godine, povodom rođenja dr. Rudolfa Steinera, organiziraju se

prigodni programi u sklopu kojih se održavaju biodinamički poljoprivredni tečajevi (Centar dr. Rudolfa Steinera Donji Kraljevec, 2016.).

2) Voćarski sajam

Od 2006. godine u Donjem Kraljevcu organizira se Voćarski sajam, koji je prerastao u tradiciju. Na tom području koncentrirano je najviše voćara.

Inicijator organizacije ovakve vrste sajma bio je tadašnji predsjednik organizacijskog odbora gospodin Anđelko Horvat ing. agr. koji je imao viziju da Donji Kraljevec postane mjesto učenja domaćih i stranih voćara.

Ovaj međunarodni voćarski sajam održava se svake godine u organizaciji Općine Donji Kraljevec, a pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, Hrvatske gospodarske komore i Međimurske županije te u suorganizaciji Poljoprivredne savjetodavne službe i Agronomskog fakulteta u Zagrebu. U okviru izložbeno-prodajnog dijela sajma predstavljaju se mnogobrojni izlagači.

Cilj organiziranja sajma je da se prikaže stanje voćarstva u Hrvatskoj te da se organizacijom izložbenog programa, stručnih predavanja i „okruglih stolova“ voćarima pruži mogućnost novih saznanja te usporedba iskustva u proizvodnji voća. Svaki „okrugli stol“ mjesto je gdje voćari mogu naučiti nove stvari, gdje mogu iznijeti svoja iskustva, čuti tuđa iskustva i usporediti se s drugima te stvoriti sebi što bolje preduvjete za što bolju, kvalitetniju i konkurentniju proizvodnju (Općina Donji Kraljevec, 2016.).

3) *Speedway* manifestacije

U Donjem Kraljevcu organiziraju se *speedway* utrke na stadionu „Milenium“. Stadion je izgrađen 2005. godine isključivo za organizaciju *speedway* utrka. Kapacitet stadiona je 5 000 sjedećih mjesta, a 2010. godine izgrađene su tribine na oba zavoja za 10 000 gledatelja.

Osim za vozače, stadion je prilagođen gledateljima te im pruža, osim uzbudljivih vožnji za vrijeme utrke, udobnost i osjećaj boravka u prirodi. U sklopu stadiona izgrađena je VIP dvorana koja je namijenjena organizaciji VIP domjenaka iza utrka, za sponzore, vozače i osoblje utrke. Dvorana je površine 700 četvornih metara s kuhinjom i barom, sobama za sastanke međunarodnog žirija, također prilagođena održavanju domjenaka, večera, proslava i slično. *Speedway* klub „Unia“ osnovan je 2004. godine na inicijativu Zvonimira Pavlica, trostrukog prvaka bivše Jugoslavije. Klub broji preko 100 članova (*Speedway* klub Unia, 2016).

4) Hotel Kralj

Hotel Kralj nalazi se na ulazu u Donji Kraljevec, djeluje u okviru poduzeća Tehnix d. o. o. iz Donjeg Kraljevca. Okružen je zelenom prirodom, uz izvor potoka Bistrec,

pruža jedinstven užitak prirode i daje gostima jedan poseban dašak donjeg dijela Međimurja koje je poznato kao najljepši „hrvatski cvjetnjak“.

Osim odmora, hotel pruža mogućnost organizacije poslovnih sastanaka, stručnih prezentacija, *team buildinga*, seminara i kongresa, osiguravajući pritom visoku kvalitetu usluge i smještaja. Imaju bogatu gastronomsku ponudu ekološki zdrave hrane i vlastiti vinski podrum. Poseban popust daju gostima nepušačima, obiteljima i grupama.

Hotel Kralj raspolaže s 50 ležajeva u 20 soba i apartmana. Gostima su na raspolaganju jednokrevetne, dvokrevetne i trokrevetne sobe koje prilagođavaju ovisno o njihovim željama. Gosti imaju mogućnost korištenja informatičke opreme, interneta, telefona, minibara i satelitske TV s 25 programa. Hotel koristi prirodnu ekološku ventilaciju te klimatizaciju cijelog objekta što čini boravak ugodnim tijekom cijele godine (Hotel Kralj, 2016).

5) Restoran i kavana „Stari krov“ Donji Kraljevec

Restoran je idealno mjesto za poslovne domjenke, obiteljske svečanosti i svaki drugi oblik proslava.

Uz ove veće ponuđače gastronomskih delicija, u Donjem Kraljevcu još postoji nekoliko vrsta ugostiteljskih objekata. Tako se tu još smjestilo nekoliko kafića, disko i noćni klub „Maraton“ te „Kraljevska slastičarna“ (Turistička zajednica Međimurske županije, 2016).

5.2. REZULTATI PROVEDENIH INTERVJUA

5.2.1. Voditelj ureda TZ Međimurske županije, Rudi Grula

U intervjuu s Rudijem Grulom, voditeljem ureda Turističke zajednice Međimurske županije, doznalo se da postoji Strategija ruralnog razvoja Međimurske županije gdje je uključen i turizam te Strateški marketing plan turizma Međimurske županije 2014-2020 i da je u fazi izrade Masterplan razvoja turizma Međimurske županije. Strateški marketing plan turizma MŽ uključuje Centar dr. Rudolfa Steinera te se navodi kao turistička atrakcija osnova. Strateški marketing plan turizma MŽ 2014-2020 aktivan je te se prema njemu odražuju sve aktivnosti.

Hrvatska turistička zajednica, Ministarstvo turizma te Međimurska županija imaju mjere poticanja privatnog sektora za ulaganja u turizam. Grula navodi da Turistička zajednica Međimurske županije intenzivno radi na promociji destinacije u cjelini na domaćem i inozemnom tržištu te se to svakako odražava na povećanju turističkog prometa. Turističke zajednice mogu se osnovati prema Zakonu o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma.

5.2.2. Ravnateljica Centra dr. Rudolfa Steinera, mr. sc. Dijana Posavec

U razgovoru s ravnateljicom Centra dr. Rudolfa Steinera gospođom mr. sc. Dijanom Posavec saznajemo da su akcijski planovi za održivost Centra dr. Rudolfa Steinera usmjereni prema organizaciji održavanja i provođenja radionica i predavanja na temu biodinamičke proizvodnje ekološke i zdrave hrane te uvođenje Savjetodavne službe koja bi i mimo predavanja i radionica osobama davala potrebne informacije i savjete.

Ravnateljica Posavec navodi da su ciljevi Centra dr. Rudolfa Steinera da Donji Kraljevec postane centar biodinamičke proizvodnje hrane gdje će svi proizvođači, ali i oni koji samo žele saznati što i kakvu hranu jedu, dobiti sve potrebne informacije i biti educirani o takvoj vrsti ekološke i zdrave proizvodnje hrane preko Savjetodavne službe. Očekuje se da će s vremenom za takvu vrstu proizvodnje hrane u budućnosti biti zainteresirano sve više ljudi, upravo zbog prirodne i najzdravije proizvodnje jer je svakom čovjeku najbitnije zdravlje duha i tijela. A to se jedino može postići zdravom prehranom.

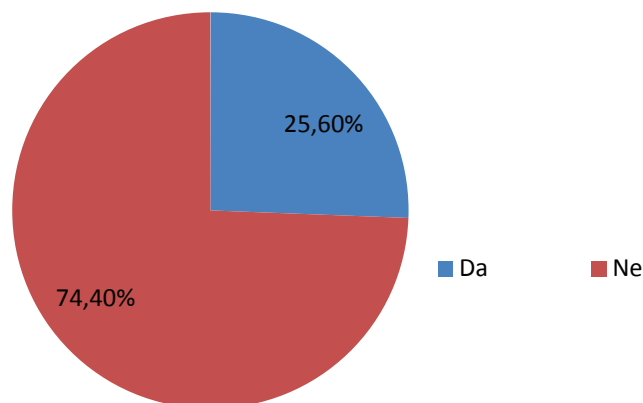
Sama činjenica da je dr. Rudolf Steiner rođen u Donjem Kraljevcu dovoljno je velik razlog za dolazak turista u ovo malo mjesto, ali potrebno je poraditi na dodatnim sadržajima koji bi se mogli ponuditi gostima, smatra ravnateljica Centra. Predavanja o biodinamičkoj proizvodnji i o dr. Rudolfu Steineru mogu samo unaprijediti turističku ponudu mjesta. Uz takva predavanja u Centru se organiziraju i razna druga događanja kao što su: pričanje bajki za djecu, umjetničke izložbe, glazbene i literarne večeri, okrugli stolovi, predavanja o waldorfskoj pedagogiji, antropozofiji i slično.

Predavanja o biodinamičkoj proizvodnji zdrave hrane sastoji se i od teorijskog dijela, a posebno je važan praktični dio jer je to i u skladu sa Steinerovim učenjem. Dr. Rudolf Steiner smatrao je, a to je danas znanstveno dokazano, da osoba zapamti 30 % od onoga što čuje, 40 % od onoga što vidi i 90 % od onoga što učini pokretom. Upravo zbog toga mi organiziramo različite radionice kao što su zakapanje rogova, proizvodnja i upotreba različitih pripravaka koji su potrebni za pravilan rast biljaka i uzgoj životinja na biodinamičkim gospodarstvima.

5.3. Rezultati anketnog upitnika

Anketni upitnik distribuiran je na 313 službene adrese waldorfskih ustanova u Hrvatskoj, Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Italiji te na *Facebook* stranicu. Prikupljeno je 309 ispunjenih anketnih upitnika. Ispitanici se dijele na one koji su posjetili rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera i na one koji nisu.

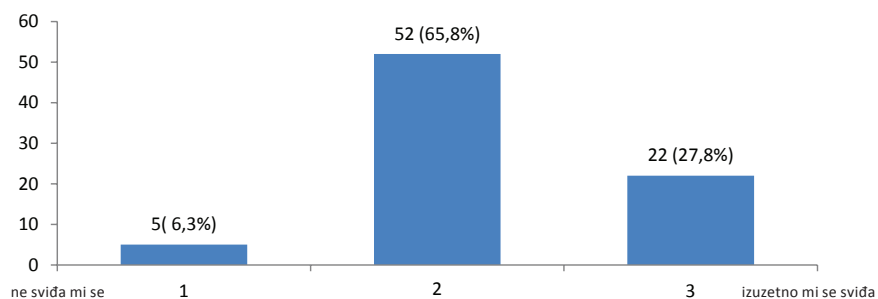
Grafikon 1: Broj ispitanika koji su posjetili Donji Kraljevec

Izvor: Vlastita obrada autora

Od 309 ispitanika samo ih je 79 (25,6 %) bilo u Donjem Kraljevcu, odnosno posjetilo rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera. Udio ispitanika koji su posjetili Steinerovu rodnu kuću (79 ispitanika) izjasnili su se za sljedeće, vidljivo iz grafikona 2.

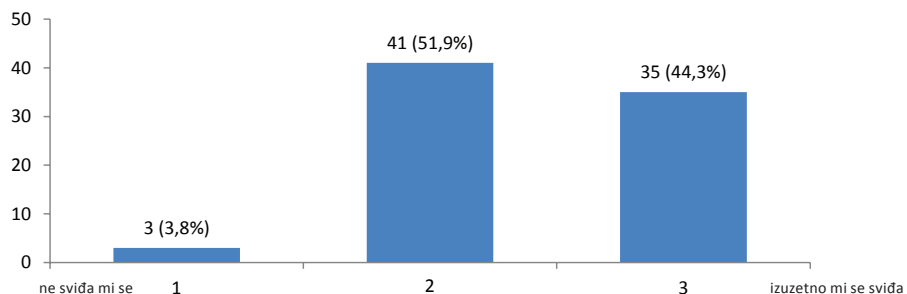
Grafikon 2: Ocjena posjetitelja rodne kuće dr. Rudolfa Steinera

Izvor: Vlastita obrada autora

5 ispitanika (6,3%) izjasnilo se da im se ne sviđa, 52 (65,8 %) srednje sviđa i 22 (27,8 %) izuzetno sviđa uređenost rodne kuće dr. Rudolfa Steinera.

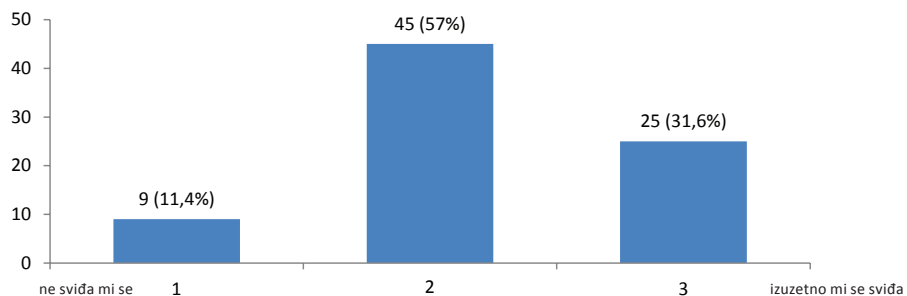
Grafikon 3: Ocjena posjetitelja o uređenosti Centra dr. Rudolfa Steinera

Izvor: Vlastita obrada autora

3 ispitanika (3,8 %) izjasnilo se da im se ne sviđa, 41 (51,9 %) da im se srednje sviđa 35 (44,3 %) da im se izuzetno sviđa uređenost Centra dr. Rudolfa Steinera.

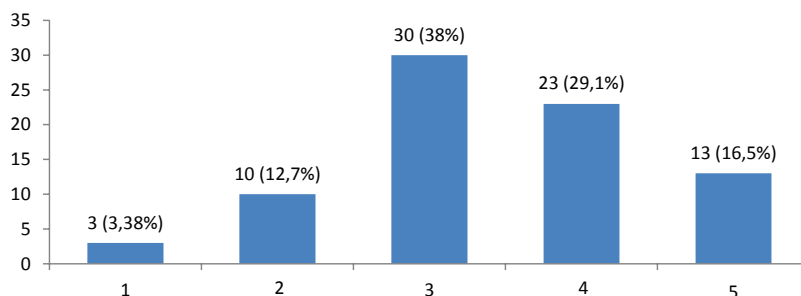
Grafikon 4: Ocjena posjetitelja o uređenosti mjesta Doji Kraljevec

Izvor: Vlastita obrada autora

9 ispitanika (11,4 %) izjasnilo se da im se ne sviđa, 45 (57 %) da im se umjereno sviđa i 25 (31,6 %) da im se izuzetno sviđa uređenost mjesta Doji Kraljevec.

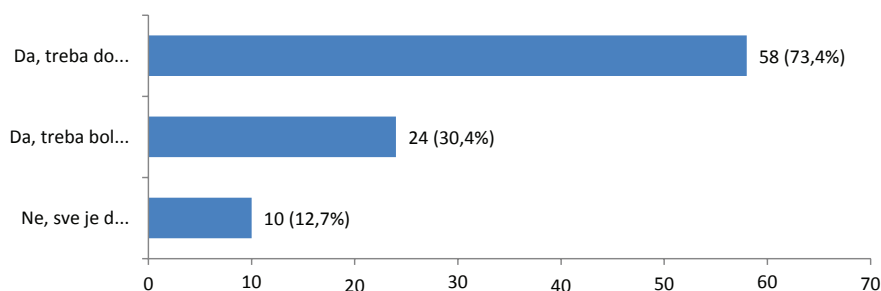
Grafikon 5: Ocjena zadovoljstva ponudom u Donjem Kraljevcu

Izvor: Vlastita obrada autora

Ocjenu 1 dala su 3 ispitanika (3,8 %), ocjenu 2 dalo je 10 ispitanika (12,7 %), ocjenu 3 dalo je 30 ispitanika (38 %), ocjenu 4 dala su 23 ispitanika (29,1 %) i ocjenu 5 dalo je 13 ispitanika (16,5%).

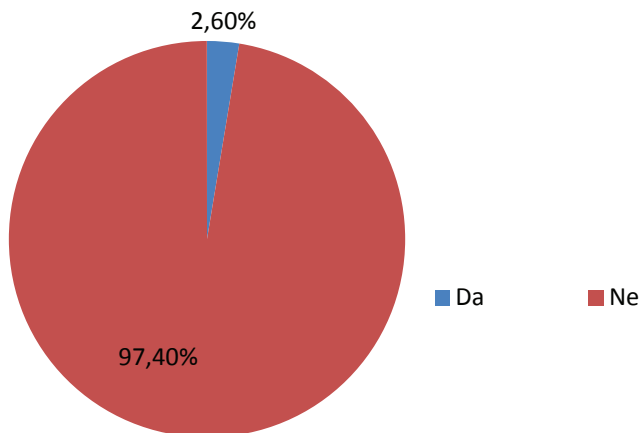
Grafikon 6: Promjene koje bi bilo potrebno uvesti u Donjem Kraljevcu

Izvor: Vlastita obrada autora

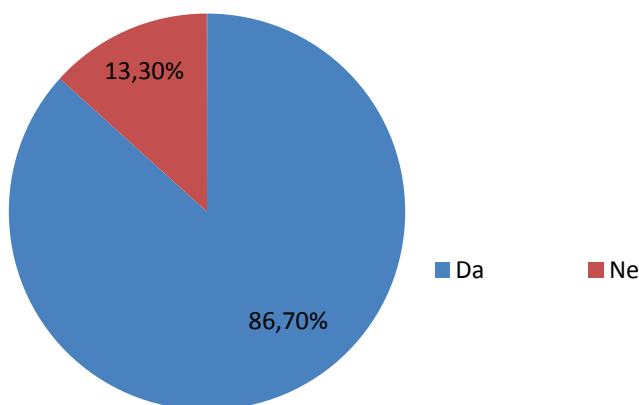
58 ispitanika (73,4 %) smatra da treba dodati nove sadržaje koji bi upotpunili posjet Donjem Kraljevcu, 24 (30,4 %) smatra da treba bolje urediti rodnu kuću dr. Rudolfa Steinera, 10 (12,7 %) smatra da ne treba, da je sve dobro i 2 (2,5 %) su se opredijelili za ostalo.

Na sljedeća pitanja su se izjasnili ispitanici koji su posjetili, kao i oni koji nisu posjetili rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera, 309 ispitanika.

Grafikon 7: Je li rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera dovoljno predstavljeno široj javnosti?

Izvor: Vlastita obrada autora

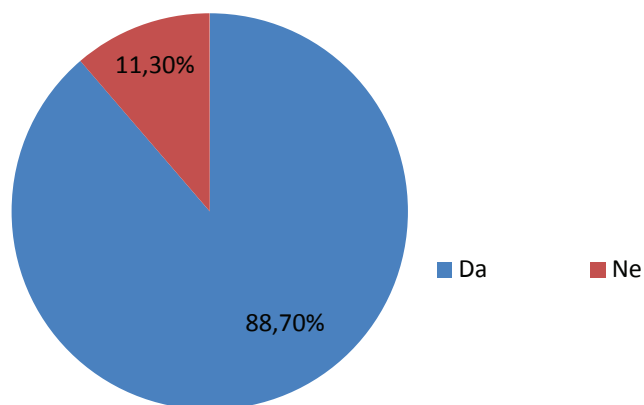
8 ispitanika (2,6 %) smatra da je rodno mjesto dr. Rudolfa Steinera dovoljno predstavljeno široj javnosti, a 301 ispitanik (97,4 %) smatra da nije dovoljno predstavljeno široj javnosti.

Grafikon 8: Zainteresiranost ispitanika za organizirani posjet rodnoj kući dr. Rudolfa Steinera

Izvor: Vlastita obrada autora

268 ispitanika (86,7 %) zainteresirano je, dok svega 41 (13,3 %) ne zanima organizirani posjet rodnoj kući dr. Rudolfa Steinera.

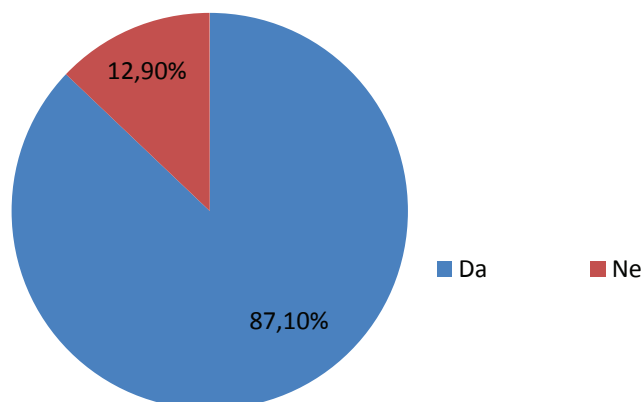
Grafikon 9: Stav ispitanika o zainteresiranosti za organizirani posjet Centru dr. Rudolfa Steinera

Izvor: Vlastita obrada autora

274 ispitanika (88,7 %) zainteresirano je, a njih 35 (11,3 %) nije zainteresirano za organizirani posjet Centru dr. Rudolfa Steinera.

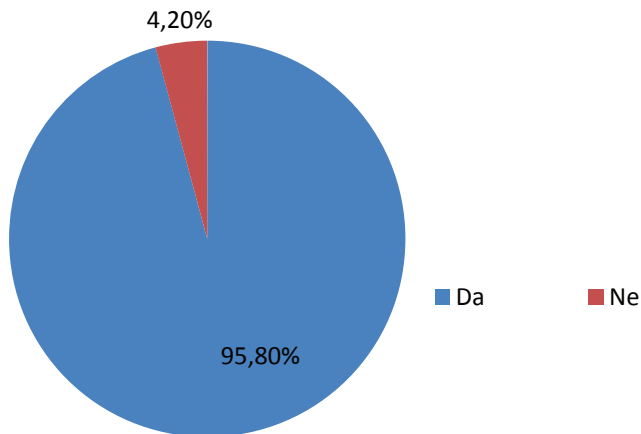
Grafikon 10: Zainteresiranost ispitanika za organizirani posjet poljoprivrednom gospodarstvu biodinamičke proizvodnje hrane

Izvor: Vlastita obrada autora

269 ispitanika (87,1 %) zainteresirano je, a njih 40 (12,9 %) nije zainteresirano za organizirani posjet poljoprivrednom gospodarstvu biodinamičke proizvodnje hrane.

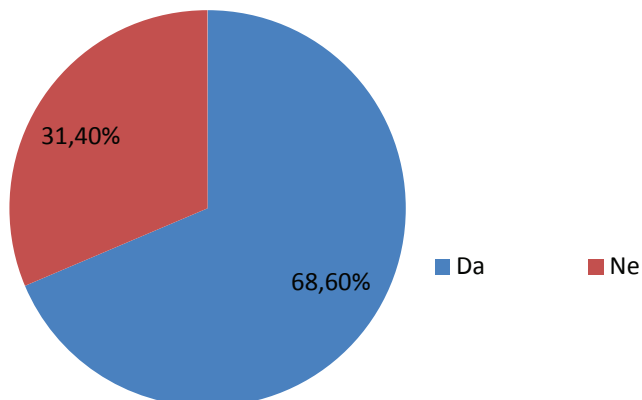
Grafikon 11: Zainteresiranost ispitanika za konzumiranje hrane u restoranu koji poslužuje jela pripremljena na biodinamički način prema učenju dr. Steinera

Izvor: Vlastita obrada autora

296 ispitanika (95,8 %) izjasnilo se da ih zanima, a njih 13 (4,2 %) da ih ne zanima konzumiranje hrane u restoranu koji poslužuje jela pripremljena na biodinamički način prema učenju dr. Steinera.

Grafikon 12: Zainteresiranost ispitanika za sudjelovanje na predavanjima, seminarima i konferencijama na temu s pojedinih područja djelovanja dr. Rudolfa Steinera, uz mogućnost sudjelovanja, prezentiranja ili predstavljanja sebe, svog rada ili svoje organizacije u kojoj rade, koju vode ili zastupaju

Izvor: Vlastita obrada autora

212 ispitanika (68,6 %) izjasnilo se da ih zanima, a njih 97 (31,4 %) da ih ne zanima sudjelovanju na predavanjima, seminarima i konferencijama na temu s pojedinih područja djelovanja dr. Rudolfa Steinera, uz mogućnost sudjelovanja, prezentiranja ili predstavljanja sebe, svog rada ili svoje organizacije u kojoj rade, koju vode ili zastupaju.

6. ZAKLJUČAK

Uz svoj velik opus djela, proučavanja i učenja koje je dr. Rudolf Steiner radio tijekom svoga života, nepobitna je činjenica da je rođen u mjestu Donji Kraljevec i da temeljem toga ima značajan turistički potencijal za turistički razvoj mjesta Donji Kraljevec.

Iz rezultata istraživanja možemo zaključiti da Donji Kraljevec ima predispozicije, mogućnosti i potencijal za ozbiljniji razvoj turističke destinacije, prvenstveno na temelju društvenog doprinosa dr. Rudolfa Steinera, a posebno njegove biodinamičke ekološke proizvodnje zdrave hrane.

Intervjuima je dokazano da postoji velik interes za razvoj ovoga selektivnog oblika turizma od službenih institucija, a iz prikupljenih odgovora anketnih upitnika može se zaključiti da postoji potencijalna potražnja budućih korisnika ovakve vrste ponude, budućih posjetitelja i turista.

Budući da je turizam takva vrsta djelatnosti koja je direktno i indirektno povezana sa svim drugim djelatnostima, a najuže s poljoprivredom, ponudom hrane i pića, preporuka je postići sinergiju od turizma i biodinamičke proizvodnje zdrave hrane na području rođenja dr. Rudolfa Steinera koji ju je osmislio.

Istraživanjem je dokazano da postoji velika potražnja za ovakvom vrstom turizma. Iako je općina Donji Kraljevec relativno razvijena, općina u Međimurskoj županiji, turistička ponuda još uvijek nije dovoljno raznolika da bi se uskladila s turističkom potražnjom.

Za izgradnju Centra dr. Rudolfa Steinera Donji Kraljevec može se reći da je to početak razvoja općine Donji Kraljevec i u turističkom smislu. Cjeloživotno učenje, edukacije i radionice na temu biodinamičke proizvodnje zdrave hrane glavni su razlozi posjeta Donjem Kraljevcu, što potiče razvoj poduzetništva na području turizma, a samim time i razvoj turističke destinacije.

Potrebno je educirati stanovništvo iz područja biodinamičke proizvodnje hrane, turizma i ugostiteljstva, kao i poticati privatno poduzetništvo. Potrebna je izgradnja obiteljskih poljoprivrednih biodinamičkih gospodarstava koji bi se bavili i turizmom, potrebno je izgraditi kamp, hotel ili pansion gdje bi se uz ponudu smještaja nudili hrana i piće koji bi bili proizvedeni upravo na biodinamički način učenja samog Steinera. Potrebno je organizirati Turističku zajednicu općine Donji Kraljevec, a i promoviranje općine uz selektivni destinacijski menadžment također bi morao bitno pridonijeti prepoznatljivosti Donjeg Kraljevca kao turističke destinacije, vezano uz lik i djelo dr. Rudolfa Steinera.

Za daljnji razvoj turizma na ovom području neophodni su stručni i obrazovani kadrovi. Jedino oni mogu odigrati ključnu ulogu za daljnji održiv razvoj poduzetništva u turizmu u Donjem Kraljevcu.

LIFE LONG LEARNING ACCORDING TO PRINCIPLES OF DR. RUDOLF STEINER AS A FUNCTION OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM

Marina Gregorić, PhD, senior lecturer, University College of Economics,
Entrepreneurship and Management Nikola Subic Zrinski, Selska cesta 119, 10000
Zagreb, Croatia

Telephone: +385 99 4040164, fax. +385 1 4002 302, e-mail: mgregoric5@gmail.com

Zvonka Lukša, student, Međimurje polytechnic in Čakovec
Bana Josipa Jelačića 22a, 40000 Čakovec, Croatia

Telephone: +385 95 547 57 38, fax:+385 40 633 688, e-mail: zvonkaluksa@gmail.com

ABSTRACT

Dr. Rudolf Steiner (1861st to 1925th) was a major figure of the past century, and he left behind a considerable scope of scientifically anthroposophic work of very broad spectrum. He was born in Donji Kraljevec, located in Medjimurje in Croatia. He was a philosopher, educator, writer, and founder of anthroposophy. He dealt with many fields of human activity such as education through Waldorf education, biodynamic agriculture, performing arts through eurhythmics, fine arts, sculpture, painting, architecture and medicine. He found also the methods of health pedagogy, anthroposophic medicine, design of speech and organic architecture. The aim of this research paper is to prove how the principles of dr. Rudolf Steiner's phylosophy can be seen as lifelong learning and can lead to development of entrepreneurship in tourism which is very desirable, because sustainable development of entrepreneurship in the sphere of tourism in the municipality of Donji Kraljevec can only bring multiple benefits to the local population, and the wider community . Tourist destination represents the reason for travel while tourism goods generate sequentially tourism spending. This research paper utilized primary and secondary data sources. From secondary data sources authors determined the definitions of the necessary concepts of Dr. Steiner's teaching and phylosophy. Authors applied qualitative method of primary research to come up with the necessary data on which to make conclusions and appropriate decisions for the future development of tourism businesses, and thus the development of tourist destinations. Qualitative method was applied by conducting interviews with Head of Office Tourist Board of Međimurje County and director of Center dr. Rudolf Steiner in Gorican. Other methods used in this reserach paper are quantitative method, analyzis and observation method. Quantitative method was applied through distribution survey which was placed on the pages of Facebook and sent to the official address of 313 Waldorf institutions in Croatia, Germany, Austria, Switzerland and Italy. Responses received were 306. Collected data were analyzed and interpreted. Findings indicate that lifelong learning and a variety of workshops on Waldorf pedagogy and biodynamic food production can be

a solid foundation for the development of tourism businesses in the area of the birth of dr. Rudolf Steiner.

Keywords: *dr. Rudolf Steiner; entrepreneurship; lifelong learning; Municipality Donji Kraljevec; tourism; tourist destination*

LITERATURA

1. Anić, V. i Goldstein, I. (1999). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
2. Bakota, R. (2007). *Rudolf Steiner*. Zagreb: Sipar.
3. Centar dr. Rudolfa Steinera. *Centar dr. Rudolfa Steinera Donji Kraljevec*. Preuzeto s http://centar-rudolf-steiner.com/wp/?page_id=248/ (03.02.2016.)
4. Dani dr. Rudolfa Steinera. *Centar dr. Rudolfa Steinera Donji Kraljevec*. Preuzeto s <http://centar-rudolf-steiner.com/wp/?p=884/>(04.02.2016.)
5. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Preuzeto s <http://www.dzs.hr> (25.01.2016.)
6. Magaš, D. (2003). *Management turističke organizacije i destinacije*. Opatija: Fakultet za turistički i hotelski menadžment.
7. O Hotelu: smještaj. *Hotel Kralj*. Preuzeto s <http://www.hotelkralj.com.hr/o-hotelu/smještaj/hotel-kralj.aspx> (05.02.2016.)
8. Restoran i kavana Stari krov Donji Kraljevec. *Turistička zajednica Međimurske županije*. Preuzeto s <http://tzm.hr/article.php?g=26/> (05.02.2016.)
9. Rodna kuća dr. Rudolfa Steinera. Centar dr. Rudolfa Steinera. Preuzeto s http://centar-rudolf-steiner.com/wp/?page_id=244/ (02.02.2016.)
10. Rudolf Steiner. *Institut za waldorfsku pedagogiju*. Preuzeto s <http://www.iwp.hr/steiner.html/> (29.01.2016.)
11. Stadion Milenium. Speedway klub Unia. Preuzeto s <http://www.speedway-unia/stadion-milenium.hr/> (04.02.2016.)
12. Voćarski sajam. *Općina Donji Kraljevec*. Preuzeto s <http://donjikraljevec.hr/vocarski-sajam/> (04.02.2016.)
13. Waldorf world list. *Prijatelji waldorfske pedagogije*. Preuzeto s <http://www.freunde-waldorf.de/en/waldorf-worldwide/waldorf-education/waldorf-world-list.html/> (29.01.2016.)